

כ"א

רינה בר

27.4.1933 - 20.1.73

עז'רה אמת ורג'ה! לאה סג'ה נחמ'ה.
הערך והמג'ה אצ'רה! צ'ה עז'רה

י'צ'ה א'רה - ה'י'ה ה'ל'נה, 74. I. 13.

זיך וקא פֿרױם יִשׁ אַזאַס
אָפּפֿאַך אַפֿן גױט
אָפּפֿאַך פֿרױם אַזאַס
אָפּפֿאַך גֵּילִיק אַזאַס

זיך וקא פֿרױם יִשׁ אַזאַס:
אָפּפֿאַך נִים אַזאַס
וואָס אַזאַס
אָפּפֿאַך אַזאַס

זיך וקא פֿרױם יִשׁ אַזאַס:
אָפּפֿאַך יִשׁ אַזאַס
וואָס אַזאַס
וואָס אַזאַס

וואָס אַזאַס!
אָפּפֿאַך אַזאַס
וואָס אַזאַס
וואָס אַזאַס

הכרנו את רינה שנים רבות. היא היתה נטועה בחיינו, שייכת בכל מאודה לרקמה האנושית שסביבה. עם זאת שמענו מפיה לא אחת סיפורים על אותה ארץ רחוקה אשר בה נולדה, על ביתה, ילדותה ונעוריה.

ריח של עולם אחר, צבעוני ומנומר היה עולה מתוך אותם סיפורים וכן לאין שיעור, אותו חן אשר רק היא ידעה לצקת בדברים הפשוטים ביותר.

מספרת אמה:

רינה נולדה החמישית במשפחה. קראנו לה רנה וגם "חמסה" שסימנם — מזל טוב.

ביתנו בעיר טוניס, עיר שהיתה בה אוכלוסיה יהודית ניכרת. בקרב משפחה גדולה, בבית חם ופתוח גדלה.

האב היה מתווך דירות ופרנסתו ברווחה. לילדים מעולם לא חסר דבר והם היו סבורים שאנחנו עשירים מאד למרות שלא היינו כאלה.

ארבע שנות הלימוד הראשונות עברו עליה בבית הספר הממשלתי בו ניתן לילדים חינוך צרפתי, אך לאחר מכן עברה ל"אליאנס" שהיה בית ספר יהודי

גרנו סמוך לאותו בית ספר, דודותיה עבדו בו בהוראה וכך התקבלה אליו. רינה היתה הילדה היחידה בקרב קהל הבנים שאכלסו אותו.

ב"אליאנס" ניתן חינוך יהודי ונערכו אף קורסים בעברית. רינה היתה מקובלת בחברה. חבריה היו באים אל ביתנו וגם היא הרגישה בביתם כבשלה. נהגנו עמם ברוחב-לב. היינו עשירי רים, אך יש והתהפך הגלגל והתרוששנו, אבל תמיד היה הבית פתוח וכל איש מצא בו את מחסורו.

זכור לי מאורע מימי מלחמת העולם; באותו ביי"ס רוכזו ונעצרו למשך עשרים וארבע שעות גברים יהודים. המשפחות המודאגות הביאו מזון לביתנו ורינה הילדה סייעה בידי להגישו לעצורים.

בגיל שנים עשרה נכנסה לתנועת השומר הצעיר. כשהלכה לפגישות התנועה לא ידענו, היא הסתירה זאת מפנינו, ידעה שלא נסכים אתה.

לא אחת היתה אומרת לנו שהיא הולכת לבית הספר ותחת זאת הלכה לקן. היתה לנו משפחת ידידים, רופא יהודי ד"ר לומברוזו, היו אלה אנשים טובים ועשירים, רינה נהגה לבקר בביתם ומדי פעם היתה מטלפנת ומבקשת רשות להשאר ללון. יש לנו קונצרט הערב" — היתה אומרת ולבסוף התברר שהיו אלה שיעורי עברית או פגישות של השומר הצעיר.

יום אחד משנוכחתי שאין היא מספרת לנו את האמת, הגעתי לידי ריב עם ד"ר לומברוזו שסייע בידה. פשוט, התנגדנו שתלך לתנועה וכמונו היו רבים.

אותם ימים הקיפה התנועה את כל שכבות הנוער באוכ"ל וסייה היהודית למרות שהקן חייב היה להיות נסתר מעיני הערבים.

הורים יהודים רבים התנגדו לעובדה שבניהם מתכנסים בערבים ורוקמים תכניות עליה.

בטוניס קשרי המשפחה הם הדוקים מאד. ההורים לא יכלו לדמות לעצמם שילדיהם אמנם יעזבו את הבית ויעלו לא"י לבדם, מה עוד שברחוב היהודי דברו בגנות אורח החיים בקבוץ. רינה ידעה את דעתנו, אך חרף התנגדותו העזה של האב ועמדתי הבלתי-יעקבית, עמדה על דעתה, כשהיא נאבקת עליה. ימים אלה לא קלים היו עבורה, אלא שהיא לא ויתרה, כל שעשתה, בכח רצונה עשתה.

זכורה לי חתונתה של ז'אנו (אחותה הבוגרת ממנה). בקרב קהל אורחים חגיגי הופיעה בלבוש פשוט וצנוע מפני שסרבה לקבל את הגינונים המקובלים.

מאותה חתונה נעלמה לפתע ולא ידענו היכן היא, רק לאחר מכן התברר שהלכה עם חברים לגיטו היהודי.

אותה תקופה היו בטוניס חברות אנטישמיות אשר בקשו להרוג ביהודים והיא היתה בארגון של ההגנה היהודית המקומית. הדבר נודע לי כאשר מצאתיה בגיטו היהודי בשעת התכנסות של חברי ההגנה.

כאשר נסעה להכשרה בצרפת הייתי חולה ומשהבראתי שאלני סבא ; איזו מתנה את רוצה"..." אמרתי ! — לראות את רינה !

רציתי לדעת כיצד היא חיה ומה מעשיה. משחזרה, מההכשרה, הרגשתי שתכניתה לעלות לא"י עומדת להתממש. בקשתי בכל דרך להסיח דעתה, להשפיע עליה כל טוב, חשבתי שהצלחתי, עד אשר באחד הימים הודיעה לי ; — ביום חמישי השבוע אני נוסעת לארץ ישראל. נדהמתי, אך דבר לא הועיל, ביום חמישי היא באמת נסעה.

אותו יום כאשר נפרדנו ממנה בנמל אמרה ; אמא ואבא, אני מכינה לכם בית בארץ ישראל, כדי שתבואו לחיות בו לעת זקנה.

מעולם לא חשבתי שאמנם כך יתרחשו הדברים. כשעלתה ארצה נשארנו במשך חדש תמים ללא ידיעה ממנה. היינו מודאגים מאד, ומשהגיעה מכתבה לא ידעה שמחתנו גבול.

יום אחד הגיענו מכתב נוסף ממנה. "אני מתחתנת מלווה בברכתם של כל החברים". אומר את האמת "נצבט לנו הלב, בתנו האהובה מתחתנת במרחקים".

כאשר נולדה ענת באתי לבקרה. רק אז נוכחתי לדעת עד כמה דעותי הקודמות על הקבוץ היו מוטעות. הדברים התגלגלו ונשארנו כאן.

אנחנו מציצים באלבום. תמונות מימים רחוקים ותמונות לא מכבר.
טוניס, קיץ ים כחול, הרבה חול של זהב. אותם ימי קיץ שהיתה מבלה בחוותם הגדולה הכפרית.
החוה אשר עברה בירושה במשפחה ובמרוצת הזמן נערכו בה אף מחנות תנועה.
נופים רחוקים ובשומים היו עולים מסיפוריה, והיא עצמה כולה קיץ, שחומה ומלאה.
מעולם לא רצתה שיטפלו בה יתר על המידה ובעצמה היתה מוכנה לתת ללא חשבון וגבול — אומרת האם — כל ידידיה אהבה

...ואנחנו יודעים.

קטעי זכרונות על רינה

מסר אנדרה סממה

במסגרת הפעילות הציונית בטוניסיה, היו צעירי "השומר הצעיר" פועלים בעיקר פעילות סלקטיבית.

נעשתה עבודה יסודית בין מיטב הנערים והנערות היהודיים אשר צורפו לתנועה. רינה הצטרפה לאחת מן הקבוצות האלה.

הוקמה מדינת היהודים ובאנו לישראל... אני נזכר בפגישה שהיתה משותפת לרינה לי ולעוד מספר ידידים טוניסאיים. היה זה לפני עשר שנים.

קבוץ "נגבה" חגג את הצטרפותו של גרעין טוניסאי לקבוץ. מזכיר הקבוץ נאם בהתרגשות כנה. הוא סיים את דבריו במילים אלו; "חברים, לו ידעתם כמה התלבטנו עד שהחלטנו לקבל לביתנו גרעין צפון אפריקני. עכשיו אני יכול לומר לכם, שלא צדקנו בהערכתנו את הצעירים מצפון אפריקה, מפני שאני באמת רואה וחושב שהם אנשים בעלי ערכים.

רציתי להביא לפניכם ספור זה כדי שתבינו טוב יותר את החברים שבאו מטוניסיה. כששמענו את דבריו של החבר מנגבה, רינה והידידים והצפון אפריקנים האחרים שהיו נוכחים, הרגשנו לרגע, מאד מלוכדים בספק של מרירות בלב. מפני שידענו את כל אשר השקענו בכל אחד מאתנו עד העליה ארצה ובכלל... לכן בכתבי שורות אלה, אני יכול לדמיין לעצמי את מבטה הלגלגני והחייכני של רינה לעברי, בנסותי לומר מי היא, לו היתה כאן, לידי.

אני רואה בדיוק את מראה פניה האירוני לו ראתה אותי
מתבונן בדף הניר כשאני מנסה לשתף את עצמי ואתכם באזכרה
המוקדשת לה, לרינה.

הייתי רוצה לבקש ממנה לחזור, ולו רק לאותם רגעים
שבהם אני כותב, לחזור להיות הבת, האשה הרצינית, המע־
מיקה, החרוצה, שהיא לעולם לא פסקה מלהיות, למרות הספ־
קנות שלפעמים היתה מנת חלקה...

איזו דרך ארוכה עברה מאז הצטרפה למחנה הציונות בטר־
ניס עד לאותו פרדס בחצור שהיא נחה בו מנוחת עולמים. תהא
מנוחתה עדן.

...בא הקץ ליסורים, למאבק על החיים — רינה איננה!
אהבנו אותך רינה! כל כך אנושית אמיתית וקרובה.
לחיות כך בצל המות 12 שנה, איזה כוחות נפש ורוח דרו-
שים היו! והם היו בך ומלאו את ישותך. לא נתת לסובבים
אותך להרגיש את החרדות הנוראות שקננו בך תקופה כה
ארוכה — חיים ממש!

ליויתי אותך מקרוב מאז אותם הימים שהתגלתה המחלה
הנוראה. — ואת פניך לחיים, לשיקום, לעשייה ישירה, לחבר,
להנעים, לתרום מעל ומעבר ליכלתך הפיזית.
כל פגישה אתך היתה חוויה של קרבה וידידות אמת. פתוחה
תמיד לשמוע, לדעת, להיות שותפה למתרחש.

איזו חכמת חיים! איזו הבנה ואהבה לחיים! ידידיך
ואוהביך רבים בבינתנו הקיבוצי — מכל שכבות הגיל, הם גם
רבים ופזורים בכל מקום מחוצה לו.

— כח וקסם אל אנושי היו לך, ידעת לקשור, לפתח ולטפח
ידידות. לא נתת לנו עד לתקופה האחרונה לחוש ולדבר על
מחלתך. אמרת; "אני רוצה שילמדו וידעו איך לטפל בחברים
במחלתם", היית אומרת וחוזרת — "לי יש משפחה, אהבה
והמון ידידים, אך דאגתי לעתיד החברים המתבגרים וחולים".
בביקורי האחרון אצלך — היית כל כך יפה, שקטה ושלווה,
מוכנה לסוף המר. היתכן?!

האם יכולה להיות מודעות צלולה, בהירה ושלמה כל-כך?
אמרת וחזרת; עכשיו אני שקטה — הילדים בסדר. ענת בגרה
(אולי בטרם עת) — היא מבינה. ליעקב נמצא המסלול הרצוי
להמשך הלימודים, והדאגה המתאימה. לדוד קשה.

זכית רינה לאהבת משפחה עניפה, לקשרי ידידות של רבים
רבים! זו חכמתך היתה. בנתינה מעצמך זכית לכל אלה.
רינה המעורה בכל המתרחש בקבוץ בפרטים הקטנים והג-
דולים כאחד, תמיד מעודכנת ומתענינת בכל, חיה וחשה עמוק
— בכאב ובשמחה את הכל!

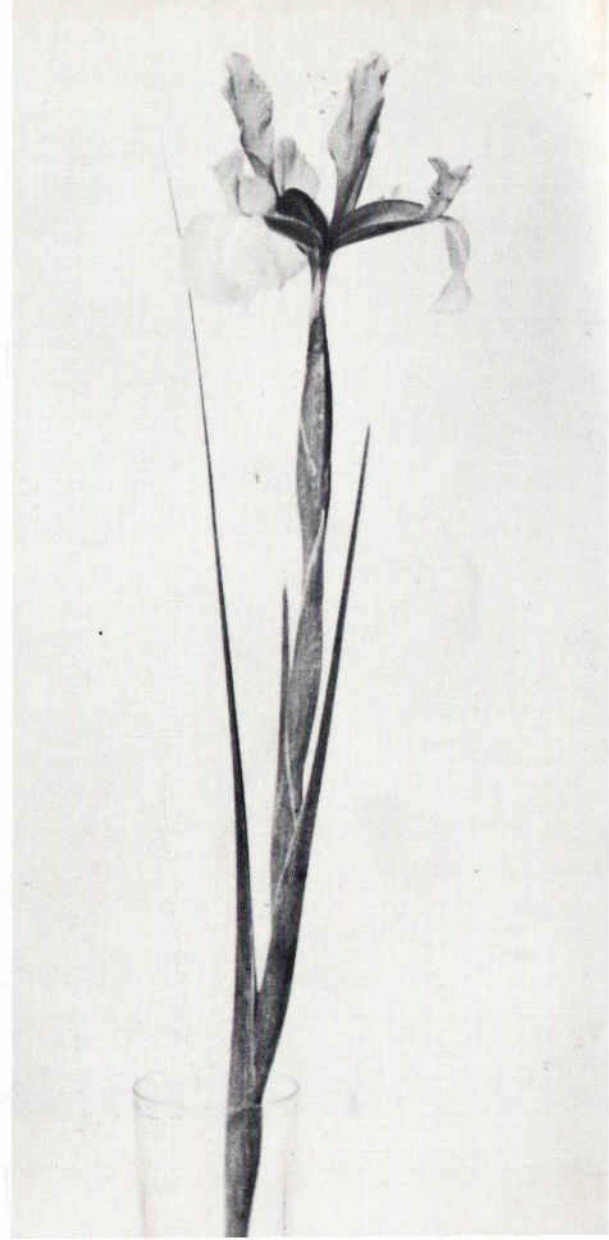
רינה הלכה מאתנו לתמיד!
— הנה אנו נצבים מולך ברגע של פרידה, האם נתפס הדבר?
אין הגיון אנושי מול החדלון והאין...
אין ניחומים לבנים שהתיתמו מאם, מה נאמר לדוד, להורים
ולכל המשפחה, מה נאמר לעצמנו? ...
נזכור את רינה כפי שהיתה!

— אהבנו אותך, כל כך אנושית אמיתית וקרובה.

צורך רב עוד היה לי לשוחח אתך ולא גמרנו...
כל פגישה היתה כה מלאה ואינטימית ויכלה להמשך הרבה
זמן... ותמיד באו עוד חברים וגם להם היה צורך בשיחה כזו...
היתה לי תמיד הרגשה שלא רק אנו אוהבים ורוצים לעודד
אותך במצבך, אלא אנו זקוקים לך, לעצתך, ולעידוד ממך. לעי-
דוד של אהבה, ליחס פשוט, בלתי מחייב לא פורמלי, לא בתפקיד.
סתם ככה חברה טובה שחושבת עליך. וזה משונה איך את
יכולת להיות כזו, חייכנית תמיד, חושבת ומתעניינת בכל ובכולם,
כשהמחלה האיומה כרסמה בך לאט לאט. גופך הלך ונחלש
תוך מאבקים קשים על חייך. אישיותך לעומת זה, נשארה
רעננה כפי שהיית. עד ימיך האחרונים שמרת על דמותך המ-
יוחדת מאד בתוך החברה.

הכרתי אותך בקבוץ ומיד הרגשתי שאת שופעת ידידות,
חמימות ואהבה לאנשים.

אני זוכרת כמה שמחנו לפני שנים כשנודע לנו שאת תהיי
המטפלת של קבוצת ילדינו שאך זה יצאה מבית התינוקות.
הילדים באותו זמן היו רגישים מאד והרבה מחלות פקדו
אותם. המעבר מבית התינוקות לקבוצה עצמאית היה לנו קשה
במיוחד, חיכינו לך מאד. ואת באת ומיד התחלת לטפל בכל,
ובכל ילד. קשרת קשרים הדוקים עם ההורים. המצב לא היה
קל לך, לנו ולילדינו. אבל לנו ההורים היה בטחון גדול, ידענו
שאת כה אוהבת את ילדינו ותעשי כל מה שנחוץ לעשות, ויותר
לא שאלנו.

אני זוכרת את השיחות בין ההורים וכמעט כולם אמרו ;
כאשר הילדים גדלים באוירה אוהבת כזו — טוב להם ולנו.
הקשרים עם הילדים וההורים נמשכו עוד שנים רבות אחרי
שגמרת לעבוד אתם, והיה להם אותו אופי חברי ואישי מאד.
ההורים נשארו לך חברים והילדים שמרו על קשרים עמוקים
עד הסוף.

הייתה לך השפעה עליהם כי הם חשו את הבלתי אמצעיות
שבגישתך הפשוטה והטובה אליהם. דאגת להם הרבה, מעבר
לתקופת העבודה שלך אתם. לא שכחת אף יום הולדת, תמיד
הופעת עם מתנה קטנה, עזרת לארגן את החגיגה ובעיקר רצית
להיות עם הילדים.

במשך כל השנים היית לנו כתובת להתייעצות ולקבלת
עזרה ביחס לבת. ידעת כל העובר עלינו, ידעת כי רצית לדעת,
רצית לעזור בעצה, ולו רק בהקשבה קרובה.
אכן ידעת להקשיב ולקבל את הסיפור ללוות את האדם
המספר. אף פעם לא חשבתי ולא הרגשתי עומס עליך. את גם
ידעת לספר על בעיותיך בפשטות כזו ואני רציתי לשמוע ולעודד
— לו רק יכלתי...

בשנים האחרונות המחלה הלכה והתגברה ואת נחלשת
והתאוננת שאינך יכולה לעזור בשעת צורך, אך את ידעת הכל
וחשת הכל... ואני הייתי שקטה שיש עוד אדם בקבוץ שהבעיות
כך נוגעות לו וחושב עליהן.

רינה! עם מותך אבדה לנו חברה טובה, חברה שלא בכל
פעם מוצאים בחיים.

במה נוכל לעזור למשפחתך שאבדה אותך ואת היית כה נחר-
צה להם.

רחל ש.

תמיד, גם אחרי הרבה שנים לאחר שרינה סיימה את עבודתה בתור מטפלת שלנו. היא נשארה כעין כתובת בשבילי. כאשר הורי לא היו בבית או סתם כך, רינה היתה מזמינה אותי אליה לחדר. ממש כמו אמא טובה שדואגת ואיכפת לה, שמנסה להבין ולעזור...

בתור מטפלת קשה לנו לזכור הרבה משום שהיינו קטנים מדי. אבל לזכור שאהבנו אותה לא קשה כלל. מסיפורים של אמא אנו יודעים על מסירותה ואהבתה, על המרץ הרב שהשקיעה בנו. ואילו אנו הקטנים לא סבלנו יום שלא הופיעה לעבודה. בלילות לא היתה זזה מבית הילדים עד שלא נרדם אחרון הילדים. ילד כי היה חולה היתה זו רינה שישבה שעות ליד מיטתו.

קשורים היינו אליה ומרוצים. טוב היה לנו איתה.. רק עד גיל חמש עבדה אתנו. רינה נאלצה לסיים את עבודתה, אמנם אז לא ידענו מה הוא פשר הדבר. מדי פעם שאלנו את ההורים למה רינה כל הזמן בבית החולים? התשובה היתה "אנחנו לא יודעים", נקוה שהכל יהיה בסדר!

אבל ככל שגדלנו והתבגרנו, התחלנו להבין... מצבה הלך והחמיר! רינה לא זכתה לראות אותנו גדלים ומתפתחים, לא יכלה לסיים את הדרך בה התחילה.

היינו ילדים קטנים אבל כבר אז ידענו לאהוב את רינה כמטפלת וכאדם, ואנו נמשיך לאהוב אותה משום שרינה קשורה בזכרונות ילדות יפים רבים רבים!

טלה (שקמה)

מלחמה עקשת בגורל...

זה האומץ להישיר פנים אל המות ולחיות כל רגע שנותר
כאילו ניתן במתנה ולמצותו עד תום.

זו ההתגברות החוזרת ונשנית לשוב ולחייך כל פעם מחדש
ולעודד את הסובבים סביבך — מאיין באו לך כוחות כאלה!?!
פעמים כה רבות חרדתי לך בסתר לבי, אך הפגישה אתך
הפיחה תקוות — אולי לא ?

רינה היתה בבית החולים לשם דבר. לכל חולה שרוחו נפלה,
קראו לרינה כדי לעודדו ולשמחו. כך גם בבית, בימים שכבר לא
יכלה לצאת מחדרה היה כל העולם נכנס פנימה והבית תמיד
פתוח, תמיד קורן ומחייך.

לא נלאית לשמוע לצרת הזולת, להבין בלי לבקר, כאילו
ראית כבר הכל בתבונה מיוחדת של היודעים למוד את החיים
במימד אחר.

עד ימיה האחרונים — לא התלוננה על גורלה לא נתנה
פתח לרחמים, השתדלה בכל כוחותיה לא להראות שמץ מסבלה
הגדול.

רינה, את ציוית לילדיך להיות חזקים. אומץ רוחך וגבר
רתך מול הגורל המר יהיו להם ולנו לסמל וכך נזכרך...

נ ו ר י ת

רינה הלכה מאתנו...

כעת היא תמשיך את קיומה דרך ילדיה ומשפחתה; דרך הרבים רבים — הפזורים על פני הארץ ומחוצה לה הנושאים בקרבם חלק מדמותה.

הגיעה העת להדליק את נר הזכרון.

אני מתבונן ארוכות בך, רינה;

בשלהבת חייך.

איזה-כח סודי ומסתורי מתנשא ממנה.

הנה היא השלהבת הקטנה והרפה — הנאבקת על קיומה.

והנה היא, אנכית, בוערת גבוה, מעניקה אור רוך וחום.

כל האנושי של כל אחד שהיה בקרבתה של רינה היה חשוב

לה; דאגותיו, שאיפותיו חלומותיו, קשייו, אהבותיו והתלבטו-

יותיו, הכל.

בקרבתה היית יכול לחוש במלא משקלה של התנסות

ההתקשרות והאהבה לבריות — אפילו שהייתה לובשת לפעמים

צורה של בקורת ישירה עד עוקצנית.

ברור אם כן, שתחום יצירתה של רינה היה צריך להמצא

בחינוך, ובחינוך המיוחד. אך רצה הגורל והמשימה שנועדה לה

היתה אחרת — לדעת לקבל את הבלתי נמנע ואת הסבל. כל

סבל אנושי ייחודי הוא. ואנחנו עדיין מלאי הערצה על האופן

בו רינה התמודדה אתו; בצנעה — פרי של גדולה, של כבוד ושל

גאווה. בעיקר הנחו אותה הדאגה והאחריות המוטלת עליה כלפי

האחרים, הסביבה, אנחנו.

וראינו גם ראינו.

אפילו כשהאפשרות המעשית לבנות ולכוון את גורלך נשמטת

מידייך, הראית לנו איך החיים יכולים להשיג את משמעותם

העליונה, דרך עצם עמידתם מול המות.

הגיעה העת להדליק את נר הזכרון.

מתרוננת במוחי מנגינת הנעורים שלנו, של ישיבתנו סביב

המדורה;

עלי שלהבת!

אורך יזכך אותנו

ויחיה בליבותינו.

למשפחת בר האבלה !

עלה בחלקי להיות נוכח יום בחדרה של רינה שבועות
מספר סמוך לפטירתה.

ראיתיה בכאביה וייסוריה. צפיתי במאמציה הנואשים
להסתיר את סבלה מקרוביה ומכריה — בנסיונה להרחיק אפילו
את אחיותה שטיפלו בה מהתופעות הפחות נעימות של מחלתה...
כשמהרהר אני בה. מתחרים בי הצער על עינוייה וההערצה
למלחמתה האמיצה לשמור על צלם האדם וכבודו. גם כשהוא
מושב עד דכא.

אם אישיותה המיוחדת במינה השאירה רושם כזה על מי
שהכירה רק בנסיבות אלה, כמה עמוקה צריכה להיות רישומה
על אלה שהכירוה בחוסנה.

אב הרחמים יעזור לכם למצוא תנחומים.

אליעזר גולדמן

רינה

בבוקר אחד בחודש ינואר, את עוזבת אותנו.
במשך עשר שנים, המחלה הערמומית הקשוחה, מנסה להת-
גבר על רצונך העז לחיות. שנים של מאבק בין כוחות בלתי שווים,
שנים בהן את דוחה את גבולות הסבל ואומץ-הלב גם יחד.
במשך אותן השנים את רוצה, רינה, שכל יום יהיה יום
מוצף שמש... רינה, היה זה כאילו אתמול;
לפני יותר מעשרים שנה עזבת את ההורים, את האחיות
והאח. את משאירה את טוניס מאחוריך...
עם מספר חברים את עוברת להכשרה בצרפת. כבר אז את
נמצאת במרכז החברה. אחר-כך בקבוץ, עם הצרפתים והטוני-
ניסאים — הגרעין הצרפתי, אנו לומדים לחיות יחד — ללמוד
לעבוד ביחד. להקים משפחה, לגדל ילדים.
ללמוד לחיות יחד. האם אנו יכולים היום לומר כמה קשה
ללמוד לחיות באמת וביחד...

עם ראשית צעדינו בחצור את תופסת מקום מיוחד בחברה, מקום של חיי ממש ביחד. מקום שלא תעזבי עד הרגע האחרון. אליך באים כל אלו הזקוקים להשיח את ליבם, הזקוקים שיקשיבו להם. אצלך, אצלכם רינה ודוד, אפשר לפגוש צעירים ופחות צעירים. כל אלה הזקוקים לקשר אנושי... אצלך, רינה, מהצריך עד לשיכון ותיקים הדלת תמיד פתוחה בפני כולם. את רצית שנאמין שגם בית החולים הוא קצת בית. גם בזה הצלחת.

רינה ! אנו אוהבים אותך ! החברים, הידידים כל אלה הנמצאים במחיצתך. את אוהבת את הילדים, את ילדיך ! את ילדי הקבוצה שלך. לחנך זו עבודה, אבל זו גם אהבה. בערב כשהילדים הקטנים בוכים את מחכה, יחד אתם, עד שהשינה והלילה נעשים לידידים...

את מסרבת להכנע למחלה. את נראית חזקה יותר. את בוחרת בעבודה קשה ; מגישה בחדר האוכל, הולכת לעבוד בבית החרושת, לומדת מקצוע. את רוצה שכל הנשים תהיינה יפות בעיקר חברות קבוצך.

המחלה נעשית יותר ערמומית. את מסרבת להכנע. את רוצה שנאמין שאת חזקה יותר ממנה...

את נצמדת לחיים לכל רגע של החיים... למשפחתך ! והנה אנו כאן, היום, צריכים להחריש מול גודל האבידה ועצמת הכאב.

דוד, ענת ויעקב, סבא וסבתא, כל המשפחה הגדולה, כל החברים !

אָהבנו את רינה, נאהב את רינה כפי שהיתה — מיוחדת באהבתה את החיים ואת הבריות כולם...

רינה, היום הוא יום הולדתך ה-40 ואת חסרה לי!
בעיני רוחי אני רואה אותך כפי שהיית לפני 20 שנה —
באותו יום שהגעתי לחצור. סביבתי היתה זרה לי, והייתי חרדה
לבאות, ולפתע פרצת את אל תוך חדרי, ודמותך צעירה יפה,
מלאת חיים. שאלת אותי מי אני ומאין באתי — ותוך שעה
השרית עלי שלוה, וכמעט הרגשת בית. פתאום נראה הכל פחות
מסובך. על ידי ידידות ואהבה אפשר להתגבר.

תוך אותה שעה נהית לי חברה — הטובה והיקרה לי
מחברותי. כמה פעמים לאחר מזה נכנסת לחדרי ממש באותה
הצורה אבל אני כבר לא הייתי נערה זרה. בסביבה זרה. ישבנו
ודברנו על "היהודים" כפי שהיית מתבטאה אודות עצמנו, על
הכל ועל לא כלום, וחזרנו לעבודה מעודדות שתינו.

אני זוכרת היטב שאת עמדת לצדי בעת צרה — לא כדי
לקבוע עמדה — אלא להקשיב כפי שרק את ידעת להקשיב.
חיזקת את רוחי פעמים אין ספור על ידי אישיותך החמה
מלאת ההומור והחן. זכורות לי היטב כוסות הנס־קפה האיני-
סופיות (מותרות באותם הימים), שיחות קלות ושיחות מעמדי-
קות — אך לעולם לא שמעתי מפוך טענות או טרוניות. אני
זוכרת אותך, רינה, כאשר באת להחזיר אותי מבית החולים קפלן,
ואת יחפה, כי זוג הנעלים היחידי שלך היה בתיקון. לא דבר
פעוט, כחוסר נעלים, ימנע ממך לבוא אלי באותו היום.

עברו השנים, וראיתך לעתים רחוקות בביקורי המעטים
בחצור. כבר אז קיננה בך המחלה האיומה, ואת גורלך ידעת
בדיוק. אבל את קבלת אותי בשמחה המוכרת, באותה האהבה
וההומור, שהרי כמעט והאמנתי אני כי כלום לא השתנה —
לא בחיי ולא בחייך, ואז התמלאתי פליאה מחדש, כי אמנם
הכרתי את טוב לבך וחיוניותך אך את גודל רוחך ואומץ לבך רק
אז למדתי להכיר.

ולבסוף, אני זוכרת אותך כפי שראיתך לפני מספר חדשים
— זמן קצר לפני שנפרדנו לנצח. אני רואה את דמותך, כבר לא
צעירה יפה ומלאת חיים — אלא, במבט ראשון כלי ריק, כלום
לא נשאר, וכעבור מספר דקות הבנתי שהכל נשאר, כולך —
רינה בשלמות — וקבלת אותי באהבה ובחמימות גדולה. היית
את חזקה ממני, חזקה מכולנו שאהבנו אותך ונתנו לך ללכת.
מצאתי בי כוח לעבור את המרחק הגדול מארצות-הברית
לישראל כדי לראותך לשעה קלה, עדינה ושוברת לב, והייתי
מאושרת. כמה מאושרת אני כי ניתן לי לשבת על ידך ולאחוז
בידך, כי את ידעת שבאתי. באותו חדר שקט ושלו הבנתי שאין
כחשיבותה של אהבה.

אחרי ביקורי האחרון אצלך, חזרתי לקבוץ וטיילתי באותם
השבילים בהם טיילנו ביחד פעמים רבות... והודות לך, רינה,
הודות לך הבית הזה שכה אהבת יהיה גם חלק מיישותי.
היום הוא יום הולדתך, רינה, וקשה לי להאמין שכבר אינך
אתנו. את חסרה לי כל כך ואני מבכה אותך — אבל את עדיין
חייה בתוכי, את רינה, ויפי החיים שידענו במשותף. אני גאה
שזכיתי להיות לך לחברה.

את קולך גם היום אני שומעת בדיוק — קול צוחק, משעשע,
אוהב, ואני מאמינה ברוח האדם הקיימת לעד.

אהבתי מאד את רינה ;
רינה אשר שמה לי הפתעות קטנות בתוך נעלי הבית שלי,
כאשר הייתי ילד קטן, הפתעות שהייתי מוצא בשמחה בהתעוררי
קבוקר...

אהבתי את רינה אשר ידעה במבט אחד בלבד, לנחש מה
הולך אצלי ושידעה, הודות להבנתה העמוקה ואהבתה הרבה,
את הסיבה לכל מצב רוח רע, יכלה להרים לי את המורל,
בהוכיחה שהדברים אינם כה אפורים כפי שנראו לי באותו רגע...
אהבתי את רינה בעלת היכולת המופלאה, לבלות שעות
שלמות עם יצורים שהיו בהשוואה אל יכלתה, ילדים רכים,
ושידעה כיצד לדבר אתם ומה לומר להם.

אין ביכלתי למנות את הפעמים בהם הייתי נכנס אל חדרה
של רינה, כשאני ככלב מוכה ולצאת ממנו כאשר החיוך על שפתי
והלב שמח...

לפעמים כאשר היה צורך בכך, רינה גם ידעה להוכיחני
בדברים ; אך ידעה לעשות זאת בעדינות ובהבנה. מאוחר יותר
כאשר ביקרתיה בבית החולים בירושלים, הייתי מלא התרשמות
עמוקה מיכלתה להשאר, גם במקום זה, היא עצמה בדיוק כפי
שרציתי שתהיה...

לעולם לא אבין כיצד ידעה ליצור, גם בבית החולים, את
האווירה המתאימה, כדי שמבקריה יחוו באותה נעימות וחמי-
מות שהיו תמיד בחדרה בחצור.

אני חושב שרינה היתה חזקה ואמיצה מאד. עבורי, רינה
תשאר תמיד בזכרוני סמל הרצון ואומץ הלב ; אך מעל לכל,
כסמל הטוב האמיתי...

